суб'єктивних чинників відносяться відповідальність за отримання знань, саморозвитку, актуалізацію потенційних можливостей і здібностей.

Професійно-педагогічна відповідальність вчителя початкової школи має складну структуру і містить у собі мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий та операційно-діяльнісний компоненти. До критеріїв та показників мотиваційно-ціннісного компонента ми віднесемо свідомі мотиви вибору професії вчителя, свідоме і активне навчання у ЗВО, творчий інтерес до педагогічної діяльності, постійна самоосвітня діяльність, самореалізація у виконанні завдань, доручень, обов'язків, ціннісні орієнтації, ціннісне ставлення до професійної діяльності і особистості учня; до когнітивного компонента – здатність до самопізнання і саморозвитку для власного та суспільного добробуту, усвідомлення власних потреб, прав і зобов'язань на рівні соціуму; до емоційно-вольового компонента – здатність до співпереживання, співчуття, свідоме бажання активно включатися в навчальну, науково-дослідну, суспільно-корисну діяльність; до операційно-діяльнісного компонента – виявлення пізнавальних, пошукових, організаторських, предметно-перетворювальних умінь і вміння суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Формування професійно-педагогічної відповідальності як мотиву педагогічної діяльності тісно пов'язано з оволодінням студентами необхідними для них знаннями й уміннями, способами діяльності, розвитком їх творчого педагогічного мислення. Сучасна освіта вимагає нового вчителя, який би відповідально ставився до своїх професійних обов'язків, тому й досить важливо знайти шляхи формування саме професійно-педагогічно відповідального вчителя початкової школи.

Література

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
2. Словник з етики. М. 1989. 63 с.
3. Філософський енциклопедичний словник / В.І. Шинкарук (голова редкол.), Є.К. Бистрицький, М.О. Булатов та ін. Київ: Абрис, 2002. 751 с.

УДК 159.9:61

Молчанова О.М.
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки,
психології і корекційної освіти
КЗ «КОІППО імені В.Сухомлинського»

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНОГО МАЛЮВАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Постановка проблеми. Питання психологічної компетентності педагога набуває все більшої актуальності у зв'язку з гуманізацією процесу освіти. Зазначене утворення забезпечує оптимальне здійснення педагогом своєї діяльності та лежить в основі потреби самопізнання й самозміни, сприйняття

учня як провідної цінності своєї праці та пошуку засобів вдосконалення своєї діяльності.

Арт-терапія, яка звертається до глибинних шарів несвідомого, задіює процеси пошуку шляхів до вирішення внутрішніх конфліктів особистості, формує активну життєву позицію, віру у свої сили, автономність і особисті межі, виступає досить ефективним методом для розвитку психологічної компетентності педагогічних працівників. Одним із провідних засобів зазначеного методу є малювання, зображення в будь-якому жанрі на будь-якій поверхні будь-якими художніми техніками та засобами, яке є творчим продуктом суб'єкта, проекцією змістів його внутрішнього світу, посередником у комунікації, показником його свідомих чи неусвідомлених потреб, комплексів, переживань, мотивів. Тому, *метою роботи* виступив аналіз особливостей застосування малюнкових арт-терапевтичних методик для розвитку психологічної компетентності педагога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Арт-терапія як метод творчого самовираження є продуктивним напрямком роботи для вирішення проблем особистості. О. Вознесенська, М. Сидоркіна відзначили, що саме через творчість можливе відновлення власних ресурсів, упевненості, налагодження контактів з іншими, подолання психічних травм [1]. Спеціалісти (Л. Д. Лєбєдєва, Ю. В. Ніконорова, Н. А. Тараканова), які використовували методи творчого самовираження, зазначали, що в будь-якій людині закладена здатність до передачі своїх внутрішніх станів у візуальній формі, а основним механізмом цього процесу є проекція. Будь-який зображувальний продукт – відображення індивідуально-психологічних якостей автора, його світовідчуття, характеру, самооцінки. Взаємодіючи з художніми матеріалами людина відкриває індивідуальність та унікальність власного внутрішнього світу.

Пріоритетними формальними складовими малювання дослідники (Р. Б. Хайкін, М. Бурно, К. Маховер, Г. Ферс та ін.) вважають лінію, форму, колір, особливості оформлення, композиції, перспективи, пропорцій, штриха, формально-стильові особливості зображення, частота застосування певних параметрів тощо. І хоча малюнки не мають наукової однозначності, вони інформативні, високогуманні та коректні.

Як вказувала Л. Лєбєдєва, малюнки розділяють на дві групи: спонтанні та малюнки-експромти. Спонтанні малюнки (або «мимовільні» чи «кінетичні») виконуються за власною ініціативою, а не відповідно до інструкції чи прохання. До таких же малюнків вчена відносить так звані «почеркушки», коли людина, яка зайнята певною справою чи думками, машинально виконує на аркуші паперу ті чи інші зображення, навіть не помічаючи цього. Малюнки-експромти (або «вільні» чи «тематичні») виконуються на прохання, але без підготовки, в ситуації «тут і тепер» на вільну чи задану тему [4].

Арт-терапевтичні малюнки можна виконувати як в індивідуальній так і груповій формах. О. Копитін [3], спираючись на дослідження М. Лібманна, відзначав високу ефективність групових форм арт-терапевтичної роботи. Групове малювання дозволяє розвивати цінні соціальні навички, пов'язані з наданням взаємної підтримки членами групи, сприяє вирішенню загальних

проблем, дають можливість спостерігати результати своїх дій та їх вплив на оточуючих, підвищують самооцінку та ведуть до закріплення особистої ідентичності, розвивають навички прийняття рішень.

Виклад основного матеріалу дослідження. В роботі з педагогами ефективними є такі форми групової роботи [3]: спільне малювання (всі учасники групи малюють на одному аркуші). Така форма роботи дозволяє формувати діалог, працювати з конфліктними ситуаціями, рівнями взаємодії в групі, соціальними стереотипами, ролями; доповнювальне малювання (аркуш передається по колу, кожен учасник вносить свій елемент у малюнок). Малюнок по-колу на будь-яку або задану тему дозволяє визначити групову динаміку, систему взаємостосунків та стилів поведінки в навчальній групі; розмовне малювання (члени групи спілкуються між собою за допомогою барв, ліній і образів відтворених на малюнку) як спосіб розвитку вміння альтернативної комунікації.

Теми малюнків обираються залежно від обставин та групи й можуть бути пов'язані з дослідженням системи стосунків та образу «Я»; «загальні», які дозволяють досліджувати широке коло проблем та переживань учасників групи; теми, які мають особливу значущість для учасників малювання [1; 2].

Малюнок, на думку Г. Ферса, дозволяє прослідкувати «мандрівку душі» та визначити її стан в момент створення малюнка. Основний зміст малювання, підкреслив автор, полягає у чіткому формулюванню питань стосовно того, що повідомляє малюнок [3]. Головне правило використання малюнкових методик – інтерпретувати малюнок може тільки автор (автори, якщо це групова робота). Усі інші учасники, зокрема й тренер (ведучий, арт-терапевт), можуть ставити йому (їй) питання, ділитися своїми спостереженнями, думками, станами, переживаннями, які виникають в них у зв'язку з презентованою роботою, використовуючи «Я-висловлювання» («Коли я дивлюсь на цей малюнок, то відчуваю…», «Цей малюнок викликає у мене почуття…» тощо). Тобто тільки автори можуть розповісти, що вони хотіли донести своїм малюнком.

Можливі теми для малюнків з метою розвитку психологічної компетентності [5]: діалог, робота з конфліктними ситуаціями, рівнями взаємодії в групі, соціальними стереотипами, ролями; «Триптих»: «Я – який є»,

«Я очима інших» (або «Я як студент-вчитель», «Я як вчитель очима інших», «Я як вчитель, яким я хочу бути» та ін..); малюнки на теми: «Я в групі», «Я в команді (організації)», «Моя група», «Моя організація»; «Я-педагог (або будь- яка інша професія)», «Моя професія», «Я в професії»; портрет (загальний або кожного учасника); діалог з малюнками («Я хочу тобі сказати», «Я боюсь», «Я мрію»); асоціативне малювання та ін.

Цікавим напрямом спонтанного, терапевтичного малювання є каракулі, які мають високий діагностичний потенціал, розглядаються як індикатор самопізнання та соціальної зрілості особистості, що передається структурою довільних ліній. Малюючи каракулі, люди, на думку Л. Лєбєдєвої, створюють не образ чи картинку, а висловлюють свої почуття та відчуття; вони ефективні під час встановлення комунікативного контакту [4].

В арт-терапії використовується велика кількість матеріалів, що особливо

актуально для малювання. Кожен матеріал має «свій характер» та свій «опір», тому, саме їх властивості визначають способи використання і призначення. Використання контрольованих матеріалів дозволяє навчитися керувати своїми емоціями, переживаннями, страхами. Вибір того чи іншого матеріалу доже бути діагностичним критерієм [1; 2].

Для малювання бажано використовувати: акварель (можна звичайну, шкільну, не художню, яка звична для учасників та дешевша), пастель (бажано масляну, а не суху художню, яка забруднює руки учасників та може створити непотрібні динамічні ефекти), гуаш (для роботи можна використовувати прості набори, які продаються в звичайних магазинах канцтоварів). Так як більшість учасників малювати не вміють, то для них не є важливим якість кісточки та паперу. Але папір бажано мати різних форматів: як А4 так і А3 для великих малюнків. Його розмір залежить від особливостей завдання.

Зміст кожного з художніх матеріалів арт-терапевти [1; 2; 3] описують так. Акварель погано тримає форму, усе розпливчасте, неясне, легко змінюється. Тому, цей вид матеріалів можуть обирати учасники, які не зовсім чітко уявляють, про що хочуть розповісти. Малюнок в акварельному виконанні легко змінити, переробити. Гуаш – чітко, ясно, зрозуміло, усе має свої кордони. Автор, який обирає цей матеріал, добре розуміє, що він хоче сказати, у нього чіткі та зрозумілі принципи. Свою позиціє чи поведінку він може змінити, але для цього потрібно почекати, потрібен час. Пастель – найбільш практичний та зручний матеріал для роботи (не потрібні кісточки, стакани з водою). Він символізує собою те, що у світі так багато напівтонів, фарб, відтінків.

Технологія реалізації арт-терапевтичної процедури включає три етапи: підготовчий етап (знайомство учасників та їх підготовку до роботи, створення атмосфери довіри та безпеки); етап реалізації (розкриття теми та її розробка за допомогою зображувальних засобів); етап обговорення та отримання «сухих залишків» (розповідь учасників про свою роботу чи коментарі до неї, розкриття своїх почуттів, асоціацій, думок, пов’язаних з зображуваним продуктом та його змістом) [2; 4; 5].

Малювання, як провідний метод процесу творчого самовираження, здійснює вплив на когнітивну, мотиваційно-ціннісну й емоційну сфери особистості та актуалізує стани емоційної чуйності, сприяє становленню ефективних поведінкових моделей соціальної самореалізації та гармонізації психоемоційного стану.

Висновки. Арт-терапія є ефективним інструментом для розвитку психологічної компетентності педагога. Організація процесу конструктивного поєднання педагогів з мистецтвом, а конкретніше з малюванням, сприяє самовизначенню особистості, розвитку здатності до рефлексії, активізацію особистісного і творчого саморозвитку.

Література

1. Вознесенська О.Л. Атр-терапія у подоланні психічної травми: практичний посібник / Олена Вознесенська, Марина Сидоркіна. – К.: Золоті ворота, 2015. – 148 с

2. Колошина Т. Ю., Трусь А. А. Арт-терапевтические техники в

тренинге: характеристики и использование. Практическое пособие для тренера. — СПб.: Речь, 2010. — 189 с.

3. Копытин А.И. Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. — СПб.: Питер, 2001. — 448 с

4. Лебедева Л.Д., Энциклопедия признаков и интерпретаций в проективном рисовании и арт-терапии. / Л.Д.Лебедева, Ю.В.Никанорова, Н.А.Тараканова // СПб.: Речь, 2006. – 336 с.

5. Молчанова О.М. Застосування малюнкових арт-терапевтичних методик для професійного самовизначення студентів. / О.М.Молчанова // Науковий вісник Льотної академії. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць /[редколегія: Т.С.Плачинда (голов. ред.) та ін.]. - Кропивницький: КЛА НАУ. 2017. – Вип. 1. – 111-116 с.

УДК 159.9

Моначин І.Л.
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології ТНТУ
ім. І. Пулюя
monnainna@gmail.com

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ТА ОСВОЄННЯ «НАВИКІВ МАЙБУТНЬОГО» У СФЕРІ ПСИХОЛОГІЇ

Проблеми самовизначення є актуальними як для зарубіжної, так і вітчизняної психологічної думки. Зміни, що відбуваються в суспільстві, вимагають від особистості здібності адаптуватися до них, знаходити місце в змінній ситуації суспільства, активно вмішуватися в них, спрямовуючи ці зміни в потрібне для себе русло. Якщо врахувати, що загальна кількість змін у світі – технологічних, політичних, соціальних – у найближчому майбутньому буде настільки великою, що зрозуміти до чого готувати нам нинішніх студентів, ми просто не зможемо. А це означає, що потрібно готувати людину так, щоб вона максимально варіативно могла реагувати на виклики у світі, що змінюється.

Сьогодні дуже популярним є термін VUCA-світ, англійською він означає мінливий, непередбачуваний світ [1; 2]. VUCA розшифровується, як volatility, uncertainty, complexity, ambiguity. Вперше концепцію VUCA почали використовувати американці у збройних силах. Полковник Стефан Гаррос, перед яким стояла задача: як необхідно діяти, коли бойова обстановка постійно змінюється, запропонував концепцію VUCA, яка дуже добре описувала ситуацію. Українською ми можемо це назвати «обана». І це не розшифровка абревіатури, це її суть. То якою ж повинна бути людина, щоб справитись, наприклад, з повідомленням, що його сфери діяльності більше немає, або її замінив робот. Чи відбулися певні політичні зміни, і вашої країни не існує. До речі, схожу подію вже переживали на початку 90-х, коли Україна стала незалежною і усі повинні були швидко пристосуватися до нових умов. Складною, важкою ситуацією є і теперішня війна на території нашої держави.

Ситуація «обана» може бути прикріплена до будь-якого місця в світі. Не можна сказати: «Я виїду до Нової Зеландії, де ніколи такого не буде». Буде де